

A ruszin nép nevééről és nemzeti hovatartozásáról

A ruszin népnek a tudományos könyvekben, oklevelekben, iratokban s a híres lexikonokban az évszázadok során számos megnevezése volt: rutén (ruthén, rutheni), rusznyák (rusznák), kárpátorosz, kárpátukrán, magyarorosz (uhroruszkij), kisorosz (maloruszkij), orosz (ruszki, ruszkij) és ukrán.

Popovics Tibor Miklós az 1998-ban kiadott „*Adatok a ruszin etnonim értelmezéséhez*” című tanulmányát azal a céllal írta meg, hogy egyértelmű adatokkal alátámasztva tisztázza az elnevezés és nemzeti hovatartozás kérdését. Ebbéli szándékát azonban sajnos nem érte el. A világ nyelvei című lexikon pedig 1999-ben ezt írta az ukrán népnévről: „...régiesen: kisorosz, rutén, regionális (...) önelnevezéssel ruszin”. A Magyar Nagylexikon 2002-ben megjelent 15. kötetében a *ruszinok* önálló címszóként szerepel, s ez alatt található a rutének elnevezés is, a magyarázatban pedig ez áll: Kárpátalján élő, ukrán nyelvjárást beszélő K-i (keleti) szláv népcsoport.

A *rutén* szó a ruszinok egyik régi neve – mint például a románok az oláh vagy szerbnek a rác –, de még napjainkban is használják ezt a kifejezést. Ez a szó latin nyelvből ered. A mai rutén szó nincs ellentétben a ruszin szóval, ami azonban az évek folyamán egyre elfogadottabbá vált, hiszen a mai magyar hivatalos nyelvben is ezt használják (pl. Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat). Ez utóbbi szó az orosz nyelvből származik (régii jelentése: orosz). Az orosz-összetételű magyarországi ruszin helynevek (például: Oroszgradna, a mai borsodi Gadna) a ruszin nemzeti ébredés előtti névalakot őrzik, mivel akkor oroszoknak nevezték a ruszinokat is. Épp úgy, ahogy egyformán tótokként emlegették például a békési Tótkomlóson élő szlovákokat, a somogyi Tótújfalu horvát lakóit és a vasi Rábatótfalu szlovén, vend lakóit. A tót szó a történelmi Magyarországon élő szlávokra utalt. Néha tévedésből a ruszinokat is tótoknak nevezték. Jelenleg a szlovákok saját nyelvükön slovensky-nek, a szlovének pedig slovenski-nek írják-nevezik magukat. Közös szláv történelmi múltjuk volt, idővel mégis külön nemzeté váltak. A régen oroszoknak, magyaroroszoknak nevezett mai ruszinok történelmileg ugyanígy önálló néppé formálódtak, és már nem azonosak, nem azonosulhatnak sem a mai orosz, sem az ukrán néppel.

A szláv eredetű *rusz/ruszin* vagy latin eredetű *rutén/ruthen* szó a történelem során többféle jelentést hordozott. Ez volt a Skandináviából származó egyik germán (varég) néptörzs neve (routsi, rusz). A IX-XIII. században a Kijevi Rusz Nagyfejedelemség keleti szláv lakó-

it is e néven örökítették meg a krónikák. Egy időben ez volt az összes keleti szláv nép (orosz, ukrán, fehér-orosz, ruszin) szinonimája. Ma pedig kizárólag a ruszinok neve.

A *routsi* (rusz) néptörzs a IX. században a mai Svédországból települt át az egymás között viszálykodó keleti szláv törzsek területére. Novgorodban, majd Kijevben erős Rusz államot hoztak létre. Innen ered a rusz kifejezés. A finnek a svédeket a mai napig routsi-nak is nevezik. Ebből is látszik, hogy routsi szó nagyon hasonlít a rusz és a rutén kifejezésre.

A Kijevi Rusz Nagyfejedelemség lakóit szerencsésebb, ésszerűbb *ruszoknak* vagy *óroszoknak* nevezni. Így tudnánk egyértelműen megkülönböztetni őket a mai ruszinoktól.

A XIV-XVIII. században idegen hatalmak beavatkozásai miatt az egységes rusz vagy órosz közösség elvesztette a népnevét, amelyből újabbak keletkeztek: *nagyorosz* (a mai Oroszország területén), a *kisorosz* (a mai Kelet-Ukrajna), a *fehér-orosz* (a mai Fehéroroszország), a *fekete-orosz* (a mai Dél-Fehéroroszország térségében) és a *veres-orosz* (az egykori Veresoroszország, azaz történelmi Galícia földjén – a mai Nyugat-Ukrajna területén).

A XIX. század második felében a keleti szlávok lakta területen egyre gyakrabban kezdték használni nagyorosz helyett orosz, kisorosz helyett ukrán, valamint a fehér- és fekete-orosz helyett egyaránt a fehér-orosz népnevet. A lengyel fennhatóság alá tartozó Galiciában élő, veres-orosznak nevezett keleti szlávokat – miután a területet a XVIII. század végén a Habsburg Birodalomhoz csatolták – egyre inkább, majd kizárólagosan ruténeknek nevezték. Ettől kezdődően a történelmi Magyarországon is így írtak róluk, de itt a *kárpátorosz* és a *magyarorosz* is használatban volt rájuk. E két szó egyértelműen a mai ruszin népre utal. Történelmi Magyarországon élő ruszin törzsek (*bojkók*, *dolisnyánok*, *huculok* és *lemkók*), valamint az *abaúji*, *bácskai*, *beregi*, *borsodi*, *gömöri*, *máramarosi*, *sárosi*, *szabolcsi*, *szatmári*, *szepesi*, *szerémi*, *szlavóniai*, *tornai*, *ugocsi*, *ungi* és *zempléni* görög katolikus ruszinok együttese jelentette a magyarorosz szó tartalmát. A kárpátoroszhoz tartoznak a magyaroroszok, a galíciai lemkók (a mai Délkelet-Lengyelország), a galíciai bojkók (Kárpátontúl), a huculok (Pokutia) és a bukovinai huculok is. Tehát az Északkeleti-Kárpátokból (Beszkidek, Kárpátalja, Kárpátontúl, Bukovina, Pokutia, Felvidék) származó görög katolikus ruszinokat kárpátoroszoknak nevezték. De a mai nyelvünkben már a kárpáti ruszinokat vagy ruszinokat és magyaroroszokat a történelmi Magyar-

1976-ban, siketen születtem, Budapesten. Jelenleg végzősként tanulok a Miskolci Egyetemen történelem-, levéltár-, jelnyelvi szakértő szakain. Szakdolgozatom címe: A hazai ruszinság története, különös tekintettel a csereháti ruszinokra.

ország felosztása után magyarországi-, szlovákiai-, ukránai- (kárpátaljai), romániai-, szerbiai-, horvátországi ruszinokat, valamint az Egyesült Államokba, Kanadába, Ausztráliába és egyéb országokba bevándoroltakat egységesen ruszinoknak nevezzük.

A *rusznyák* szó szlovák eredetű, mivel a mai Kelet-Szlovákiában élt szlovákok így nevezték a ruszinokat. A *kisorosz* az ukrán népnév régi változata és nem helytálló azonosításuk a mai ruszinnal, mivel más-más területeken alakultak ki. A kisoroszok a XIII- XIV. században a mai kijevi, poltavai és csernigovi kerületekben (Kis-Oroszországban) éltek és onnan lassan minden irányban elterjedtek. Némely kisorosz népcsoport beolvadt a mai ruszin népbe, mint a szomszédos magyarok, lengyelek, szlovákok és oláhok is, de ez kétirányú folyamat volt, s fordítva is történtek beolvadások.

Érdeemes *Csopey* László előszavát felidézni a *Ruthén-magyar szótárból* (Budapest, 1883.). A szerző ugyanis arra hivatkozik, hogy a történelmi magyarországi ruszinok a kisorosz nyelv egyik ágához tartoznak, ahogy a fehéroroszok is. (A fehérorosz ma már önálló nemzet, ahogy a ruszinok is.) Bár a kisorosz (ukrán), a nagyorosz (orosz), a fehérorosz, a fekete-orosz, a vörös-orosz valamint a rutén mind a keleti szláv nép- és nyelvcsaládhoz tartoznak, ez nem azt jelenti, hogy ugyanaz a nemzet vagy valamelyiknek a népcsoportja vagy egyik dialektusa, hanem inkább azt, hogy a legközelebbi rokonságban vannak. (Úgy mint a csehek a szlovákokkal vagy a bajorok az osztrákokkal.)

A *kárpátukrán* szót sokan összekeverték a mai ruszin szóval, de valójában nem ugyanazt jelenti. A Kárpátokban élő ukránokat nevezték, s nevezik helyesen kárpátukránoknak.

A ruszin népcsoport, bár a korábbi évszázadok folyamán is a rusz nevet viselte, igazi nemzeti öntudatra csak a XIX. század második felében ébredt. A *Duhnovics* Sándor (Александръ Духновичъ) eperjesi ruszin görög katolikus lelkész által írt ruszin himnusz* adott jelentős buzdítást a kárpáti görög katolikus ruszinoknak ehhez a folyamathoz. A ruszin nemzeti ébredés a történelmi Magyarországon történt, pont úgy, mint a felvidéki szláv lakosságból néppé formálódó szlovák nemzetnél, vagy az ukránoknál. A ruszin népnek nem volt tehetős vezető rétege, széles értelmisége, többségük alacsony osztályba tartozó jobbágy, zsellér és pásztor volt. Ezért aztán képtelennek is bizonyult az egész kárpáti ruszin nép gyors összefogására. A lassan zajló folyamat miatt a XIX-XX. század folyamán több orosz és ukrán irányzat is kialakult, amely a maga számára akarta megnyerni a ruszinokat, de a görög katolikus vallási hagyományok révén erősen őrzött kultúra a népesség többségénél mindmáig megtartotta a ruszin nemzeti öntudatot.

Kárpátalján a szovjeturalom idejétől, 1945-től kezdve a ruszinok egy része ugyan megélhetési, érvényesülési okok miatt elukránosodott, illetve ukránnak vallotta

magát, a többség azonban ragaszkodott a gyökereihez. Ma is vannak olyan ruszinok, akik ukránnak – vagy csak az ukránság részeként ruszinnak – tartják önmagukat. A kényszerek és félelmek megszűnte után Kelet-Szlovákiában sem tért vissza minden ruszin a saját nemzetéhez, amely ennek ellenére ott is tovább őrzi s gazdagítja a maga kultúráját.

A szocialista Magyarországon, a Kádár-korszakban a ruszinokat a hazai szlováksághoz sorolták. Emiatt nem volt saját szervezetük, iskolájuk, így itt sem alakulhatott ki a ruszin értelmiségi réteg, nehezen különült el a sajátos kultúra, s kevés lehetőséghez jutottak a ruszin hagyományőrzők is. Szerencsére voltak kivételek. A komlóscai születésű ruszin költő, *Hattinger-Klebaskó* Gábor például mindezek ellenére ruszinnak vallotta magát és saját erőfeszítésével, példájával buzdította a ruszinságot. A ruszin nyelvű irodalomban társa, *Kiss Judit* is követte őt. Az 1989-es rendszerváltás után a magyar kormányzat elismerte a hazai ruszin kisebbséget, így aztán megalakulhattak a ruszin szervezetek, majd a ruszin önkormányzatok is. Azóta jelentősen gazdagodott a ruszin nyelvű irodalom, s a kultúra minden területén megfigyelhető ez a folyamat. A ruszin lakta településeken létrehozták az óvodát, az iskolát is (Komlóska, Mucsony).

Magyarország mellett – Ukrajna kivételével – más országokban is elismerték a ruszin kisebbséget. Az ukránok a kárpátaljai ruszinok néptörzseit saját néprajzi népcsoportjukhoz sorolják. Kárpátalján a ruszin vezetők többször is követelték már az ukrán kormánytól, hogy ismerje el a ruszin nemzetiséget.

Kacsinkó Adrián Gábor

Felhasznált irodalom:

- Bonkáló Sándor: A rutének (ruszinok), 1996.
Csopey László: Rutén – Magyar szótár, 1883.
Élesztős László – Berényi Gábor – Bárányi Lászlóné (főszerk.): Magyar Nagylexikon 15. kötet, 2002.
Fernández-Armesto, Felipe (szerk.): Európa népei, 1995.
Fodor István (szerk.): A világ nyelvei, 1999.
Font Mária – Krausz Tamás – Niederhauser Emil – Szvák Gyula: Oroszország története, 2001.
Hattinger-Klebaskó Gábor: A ruszinok [In: Eperjessy Ernő (szerk.): Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából. 1.], 1996.
Hodinka Antal: A kárpátaljai rutének lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk, 1923.
Mészáros Károly: A magyarországi oroszok története, 1850.
Popovics Tibor Miklós: Adatok a ruszin etnonim értelmezéséhez [In: Eperjessy Ernő (szerk.): Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából. 2.], 1998.
Sasvári László: Ruszin hagyományok görögkatolikusságunk néprajzában, 1996.
Szabó Oroszt: A magyaroroszok (Ruthének), 1913.

* A Kárpátaljai ruszin népem... kezdetű himnuszt eredeti nyelven és magyar fordításban a Barátság 2006/5. számában az 5121. oldalon adtuk közre (A szerk.)